

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація

У статті проаналізовано види самостійної роботи : за дидактичною метою, за навчальним матеріалом, за характером навчальної діяльності, за способом організації, з'ясовано педагогічні умови щодо її організації.

Ключові слова: *самостійна робота, дидактична мета, знання, уміння, навички, робота з підручником.*

Аннотация

В статье проанализированы виды самостоятельной работы : за дидактической целью, за учебным материалом, за характером учебной деятельности, за способом организации, выяснено педагогические условия для ее организации.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, дидактическая цель, знания, умения, навыки, работа с учебником.*

Summary

The article analyzes types of independent work : by didactic purpose, by educational material, by the nature of educational activity, by the method of organization, the pedagogical conditions for its organization are clarified.

Keywords: *independent work, didactic goal, knowledge, skills, skills, work with textbook.*

На сьогодні значно підвищено інтерес до початкової школи, яка має не тільки дати учням певні знання, але й сформувати в них навички самостійного учіння. Для цього проводяться пошуки таких ефективних методів і організаційних форм навчання, які сприятимуть розвитку самостійності учнів. Адже, самостійна робота – це вища форма навчальної діяльності учня, що є формою самоосвіти.

Метою пропонованої статті є визначити педагогічні умови впровадження самостійної роботи в початкових класах.

Розглянемо види самостійних завдань. Наприклад, М. Казанський та Т. Назарова [1, с. 44] класифікують самостійні роботи наступним чином :

1. За дидактичною метою – спрямовані на підготовку учнів до сприйняття нового матеріалу; засвоєння нових знань; закріплення, розширення і удосконалення засвоєних знань; вироблення умінь і навичок.

Використовуючи самостійну роботу з метою одержання нових знань, учитель детально продумує її план, який може бути записаний на дошці, на картці. У плані передбачається і пояснюється мета роботи і шляхи її досягнення. Відповідно до цього план самостійної роботи містить два основних розділи: що учень повинен зробити для одержання нових знань і що потрібно для цього знати (дізнатися) і вміти розказати.

Усвідомленню учнями дій, необхідних для успішного виконання завдання, формуванню певного способу дій і тим самим чіткого та послідовного доведення думки, сприяють такі вправи, запропоновані для самостійної роботи, в яких подаються: 1) вказівки про характер і послідовність дій, необхідних для правильного виконання завдання; 2) програма дій, яка визначає, що потрібно виконати учневі та в якій послідовності; 3) алгоритмічні приписи.

2. За навчальним матеріалом – пов'язані із лічбою, вимірюванням, спостереженням, постановкою дослідів, роботою з книгою і т. ін. Дидактичний матеріал може бути трьох видів: а) для закріплення і повторення набутих знань, умінь і навичок; б) пропедевтичний; в) позапрограмовий. Значне місце у початкових класах займає самостійна робота з навчальною книгою, її текстом, ілюстраціями, картинами і т. ін.

Виходячи з того, що дидактичними засобами пред'явлення навчального матеріалу в підручнику є текст, завдання і вправи, ілюстративний матеріал тощо, важливо правильно організувати роботу з кожним із основних структурних компонентів навчальної книжки.

Чільне місце у підручнику займає текст, а робота над текстом – важливий етап кожного уроку.

Складання плану прочитаного тісно пов'язане з умінням встановлювати послідовність подій та виділяти головну думку твору. Щоб сформувати у школярів узагальнений підхід до з'ясування структури тексту (відношення «спочатку – потім»), радимо звернути увагу учнів на такі взаємопов'язані моменти : про що йде мова на початку оповідання; що було потім; чим закінчується твір.

Пропедевтикою до самостійного складання плану є такі прийоми :

- ✓ демонстрування зразка складеного плану;
- ✓ відповіді на запитання, які є вузловими (канвою) для подальшої роботи над складанням плану;
- ✓ поділ тексту на логічно завершені (сміслові) частини (як на основі плану, запропонованого вчителем, так і самостійно);
- ✓ підбір до них заголовків;
- ✓ пошук частин тексту за сформульованим планом;
- ✓ складання малюнквого плану;
- ✓ відновлення деформованого плану відповідно до тексту тощо.

Зауважимо, що план не лише сприяє глибшому усвідомленню та розумінню змісту прочитаного, а й є важливим прийомом запам'ятовування навчального матеріалу, необхідною умовою підготовки учнів до переказу твору. Поширеними видами переказів у початкових класах є такі : дослівний, стислий, вибірковий, творчий. Як свідчить практика, молодшим школярам найбільш доступний детальний переказ (його різновидом є переказ тексту за поданим планом), що передбачає переважно репродуктивну діяльність (основний акцент робиться на дитячу пам'ять). З іншого боку, він формує уміння висловлювати одну й ту ж думку різними способами, тобто розвиває синонімічність мовлення.

Самостійна робота учнів з підручником, на думку більшості вчених, передбачає такі етапи: підготовчий (орієнтувальний); виконавчий; перевірний (контролюючий).

Самостійна робота із підручником може застосовуватися на різних етапах уроку : у процесі підготовки до вивчення нового матеріалу, на етапі закріплення вивченого і рідше – під час ознайомлення з новим матеріалом.

На етапі актуалізації опорних знань вона використовується для повторення того навчального матеріалу, без якого не може відбуватися ефективно засвоєння нового. Це – читання однієї чи навіть кількох статей із метою пригадати певні відомості (вчитель дає чітку установку, на що потрібно звернути увагу); повторення правила, способу виконання завдання тощо; ознайомлення учнів з так званими передтекстовими запитаннями та ін.

Самостійна робота на ознайомлення з новим матеріалом рідко практикується у початковій школі, особливо на перших порах навчання. Мотивується це тим, що у молодших школярів ще не сформовані навички самостійного учіння. Не заперечуючи вказаного твердження, вважаємо, що майстерність учителя саме і полягає в тому, щоб правильно визначити, що із нового матеріалу пояснити учням, а що запропонувати на самостійне опрацювання. Знаючи рівень розвитку свого класу, такі розрахунки можна зробити досить точно. Доречною у зазначеному аспекті є установка на сприймання тексту (*Прочитайте і подумайте, чому...*, *Прочитайте і дайте відповідь...*, *Прочитайте і порівняйте...* та ін.); проведення підготовчої бесіди; аналіз ілюстративного матеріалу підручника тощо.

Закріплення вивченого передбачає виконання певних завдань підручника – тренувальних (за зразком, за інструкцією, за завданням), творчих; повторне читання матеріалу.

На сьогодні є поширеними роботи над такими матеріалами, як навчальні фільми, радіо- і телепередачі тощо.

3. За характером навчальної діяльності – пов'язані із роботою за запронованим зразком, за правилом чи системою правил, творчими завданнями. Цей вид самостійної роботи виражається у цілісній системі окремих завдань, спрямованих на її розв'язання.

У процесі самостійної роботи доцільно використовувати диференційовані завдання за ступенем складності і за ступенем самостійності.

Диференціація завдань за ступенем складності – це завдання творчого характеру, підвищеної складності, з логічним навантаженням, завдання, розраховані на різний рівень теоретичного обґрунтування, завдання, що вимагають різної глибини узагальнення і систематизації.

Диференційовані завдання за ступенем самостійності – це завдання, що містять певну міру допомоги учням у їх розв'язанні. Поступово ця міра допомоги зменшується, зростає ступінь самостійності учнів. Допомога учням може носити такий характер: зразок способу дії, пам'ятки, теоретичні довідки, допоміжні запитання, завдання з додатковою конкретизацією, з виконанням частини завдання та ін.

4. За способом організації виділяють такі види самостійної роботи :

а) загальнокласна (фронтальна), коли всі учні виконують однакове завдання;

б) групова, коли різні групи учнів працюють над різними завданнями;

в) індивідуальна, коли кожен учень виконує особливе завдання.

На кожному уроці можуть бути самостійні роботи різного дидактичного призначення: перевірні, підготовчі, навчальні. Основна функція перевірних самостійних робіт – контролююча, хоча і їм теж властиві елементи навчання.

Щоб актуалізувати опорні знання учнів, їхні уміння і навички, потрібні для сприймання нового матеріалу, майже на кожному уроці вчитель пропонує дітям підготовчі самостійні вправи. Це можуть бути усні й письмові вправи на повторення, зіставлення певних фактів, правил, способів дій, попереднє читання й спостереження, розгляд картин та ілюстрацій, складання описів, замальовок якихось об'єктів, знаходження даних тощо. До навчальних самостійних робіт відносять ті, які пропонують дітям для самостійного засвоєння нового матеріалу.

Плануючи самостійну роботу в класі, вчитель повинен:

✓ визначити її місце в структурі уроку кожного класу;

- ✓ добре орієнтуватися у вимогах до учнів на даному рівні оволодіння матеріалом;
- ✓ передбачати труднощі, які можуть виникнути під час роботи в різних групах дітей;
- ✓ правильно визначити зміст та обсяг завдань, а також форму, в якій вони пропонуватимуться;
- ✓ визначити тривалість самостійної роботи;
- ✓ визначити, який дидактичний матеріал потрібно підготувати;
- ✓ продумати раціональний спосіб перевірки роботи.

Самостійній роботі властиві не стільки контрольні, скільки навчальні функції. Тому самостійну роботу, залежно від її мети, можна проводити на різних етапах уроку. Найчастіше вчителі використовують її для закріплення та повторення і дуже рідко – для вивчення нового матеріалу.

Отже, щоб не порушувалася логіка навчального процесу й повноцінно розвивалися пізнавальні здібності учня, варто практикувати і самостійне ознайомлення школярів із новим матеріалом.

Таким чином, самостійна робота займає вагоме місце у навчальному процесі початкової школи. У практичній діяльності використовуються різні види самостійних робіт та різноманітні способи їх подачі.

Література

1. Деснянська В. Самостійні роботи учнів 1–4 класів // Початкова школа. 1998. № 8. С. 44–45.
2. Дідора М., Ковальчук Т., Стельмах В. Умови формування самостійності молодших школярів // Початкова школа. 1989. № 3. С. 15–16.
3. Кононко О. Як виявити рівень самостійності учнів // Початкова школа. 1989. № 1. С. 40–44.